

MAIJA VÄISÄNEN

Tiedeyhteisö, paradigmansa vartija?

Dosentti Maija Väisänen kommentoi Juha Sihvolan pääkirjoitusta Vain kriittinen tiede voi olla hyödyllistä (Haik 1/2002). Juha Sihvolan vastaus oheisena.

■ ”Tutkijan ei ole syytä kaihtaa julkisuutta”, päätoimittaja Juha Sihvola kirjoittaa. Ja edelleen: ”Ihmistieteiden tutkimuskohteet ovat arvosidonnaisia, tarkoittavien ja merkityksiä antavien ihmisten tuottamia kulttuuriobjekteja.” Aivan oikein! Ja juuri siksi humanisti ja yhteiskuntatieteilijä eivät voi tutkia kulttuuriobjektiveja ”*samassa mielessä*” objektiivisesti ja kriittisesti” (kursiv. M. V.) kuin luonnontieteilijä omia kohteitaan. Luonnontieteilijä näet tutkii puhumatonta luontoa, historioitsija ja yhteiskuntatieteilijä ihmistä, jonka kaikki ilmaukset ovat tarkoittavaa ja jopa useita merkityksiä sisältävää symbolista kieltä.

Luonnontieteilijän havainto kohteestaan on yhtä subjektiivinen kuin kenen muun hyvänsä, mutta hän voi toistaa havaintonsa ja laskea johtopäätöksensä todennäköisyydet. Humanistin ja yhteiskuntatieteilijän tutkimuskohde taas on kaukainen tai lähi-menneyssyys, jota ei enää ole ja jota ei ole toistettavissa.

Historia kuului antiikissa runouden pii-

riin. Herodotos ja Thukydidēs kirjoittivat kumpikin sata vuotta myöhemmän Aristoteleen määrittelyn kaltaista runoutta. Siteeraan Sihvolaa:

”Aristoteleen mukaan myötätunnon ylläpitämisessä keskeinen rooli oli esittäväällä sanataiteella, runoudella. Runouden tehtävä ei ollut tieteen tavoin etsiä yleisiä totuuksia vaan välttämättömiä ja todennäköisiä suhteita ihmiselämään kuuluvien yksittäistapausten välillä. Runouden muodoista tärkein, tragedia kuvasi tällaisia – joko todella tapahtuneita tai kuviteltuja mutta mahdollisia – tapahtumaketjuja tilanteissa, jossa hyvät ihmiset olivat ilman omaa syytään joutuneet suuriin onnettomuuksiin.”

Sekä Herodotos (1 alku) että Thukydidēs (1.1) kuvasivat ”suurta onnettomuutta” eli sotaa, ja erityisesti Thukydidēs etsi ”välttämättömiä ja todennäköisiä suhteita ihmiselämään kuuluvien yksittäistapausten välillä” kirjaamalla ”todella tapahtuneita tai kuviteltuja mutta mahdollisia – kuten puheita – tapahtumaketjuja”.

Entä nykyhistorioitsijat ja yhteiskuntatieteilijät? Eivätköhän he vieläkin tee paljolti samaa, tutkivat ”suuria onnettomuuksia”, esimerkiksi vuoden 1918 sotaa sekä aikaisempia tai myöhempiä sotia, tutkivat ns. jatkumojia tai murrosaikoja etsimällä ”välttämättömiä ja todennäköisiä suhteita ihmiselämään kuuluvien yksittäistapausten välillä” ja kirjaamalla ”todella tapahtuneita tai mahdollisia tapahtumaketjuja” tai ”murrok-sia”? Egon Friedell¹ näyttää olevan oikeassa, kun hän sanoo kärjistetysti mutta olen-naisen tavoittaen: ”Historioitsija ei ole muu-

ta kuin runoilija, joka on asettanut itselleen ankarimman naturalismin rikkumattomaksi periaatteeksi.”

”Historioitsijan olisi kyettävä sisällyttämään historia – niin myyttiset kuin kriittisetkin menneen tulkinnat – tutkimuskoh-teisiinsa”, Suomen Historiallisen Seuran esimies Pauli Kettunen kirjoittaa (*SHS Jäsenlehti* 2/2002). Pidän antiikin ja renessanssin taidekieltä koskevia tutkimuksiani, joihin monografioiden² lisäksi kuuluu myös italiaksi kirjoittamiani artikkeleita, merkittävänä siksi, että kyseenalaistan niissä näköhavaintoon pohjaavan luonnontieteen jalanjäljissä valistusajalla kehittyneen ja ”sitä oikeaa” tietoa tavoittelevan humanistisen tutkimuksen.³ Rankelais-comtelainen positivismi on saanut pysyvimmän jalansijan saksalaisalueella syntyneessä ja sieltä levinneessä klassillisessa filologiassa. Positivis-mia ovat siellä ylläpitäneet lukuisat antiikin kirjallisuutta koskevat 1800-luvun sak-salaisen tutkimuksen uusintapainokset, joita tehtiin runsaasti vielä toisen maailmanso-dan jälkeen, sekä keskittyminen materiaa-liljulkaisujen tuottamiseen.

”Tieteellinen tieto voi olla objektiivista ja totuudenmukaista, koska sitä tavoitellaan tiedollisia arvoja kunnioittavassa autonomi-sessa tiedeyhteisössä, joka arvioi kriittisesti ja julkisesti kaikkia tieteellisen tutkimuksen tuloksia, menetelmiä, teoreettisia edellytyk-siä ja tavoitteita.”(Sihvola)

Jos lisätään sana ”perinteisiä” virkkeen ”tie-dollisten arvojen” eteen, näiden rivien kir-joitajalle selviää, miksi hänen antiikin ru-noutta koskevat monografiansa ovat aiheut-taneet hämmennystä, jopa torjuntaa klassil-lisen filologian piirissä. Ne eivät näet kun-nioita vaan kyseenalaistavat klassillisen fi-lologian 1700-luvun jälkipuoliskolta tieteel-lisinä pidettyjä perinteitä.

Runotulkintojeni lähtökohtana oli ensin-näkin, että runous on/oli monitasoista ja antaa/antoi mahdollisuuden moniin erilai-siin tulkintoihin. Toiseksi: runous oli kom-munikaatiota runoilijan ja ajan yleisön vä-lillä; runouden ydin oli poliittista (luku I, jossa esitin mm. historioitsija Tacituksen si-

taatin Neron aikaisen historioitsijan sanois-ta, että Catulluksen runot olivat täynnä her-jaa Caesarin ja hänen miehiään kohtaan). Kolmas lähtökohta (luku II) oli, että runo-us usein esitettiin ääneen laajalle tai sup-pealle yleisölle, jolloin tekstin tulkintaa saat-toivat ohjata myös esittäjän ilmeet, eleet, rytmi, mahdollinen säestys. Esimerkiksi Ph. Moreau myönsi teokseni premissit (luvut I ja II) ja tämän tyyppisen tutkimuksen oi-keutetuiksi, ehdotukseni taidokkaiksi ja his-torian tietojen ”saattamiksi”, mutta hylkäsi silti – perusteitta – ehdotukseni.

Mistä johtuu moinen torjunta? Ensi kä-dessä siitä, että sekä omat että hyvien kol-legojen ja kunnioitettujen edeltäjien työt joutuisivat heikolle pohjalle, jos perinteinen tulkinta olisikin vain yksi monista mahdol-lisuuksista ja jos perinteiselle tulkinnallekin pitäisi löytää muuta tukea kuin joskus jopa renessanssista asti jatkuva perinteen paino.

1. *Uuden ajan kulttuurihistoria* (1927–1931), suom. E. Ahlman, 3.p. 1950, 1, 31.

2. *La Musa poliedrica*. Indagine storica su Catull. carm. 4 (Monitahoinen muusa. Historiantutkimus Ca-tulluksen runosta 4). Suomalaisen Tiedeakatemian toi-mituksia B 224. Helsinki. (arv.) W. Hering, *Gnomon* 53, 1985, 748–750; Hannu Riikonen, *HAik* 1986/4, 309–311; *La Musa dalle molte voci. Studio sulle dimensio-ni storiche dell'arte di Catullo* (Moniääninen muusa. Tutkimus Catulluksen taiteen historiallisista ulottuvuuksista). *Studia Historica* 30. SHS Helsinki; (arv.) Fran-cesca Cerini, *Rivista storica dell'Antichità* 17–18, 1987–1988, 325–237; H. P. Syndikus, *Gnomon* 67, 1990, 593–596; Ph. Moreau, *Annales ESC* 97, 1992, 408–410; F. Della Corte, *Maia* 42, 1990, 85; R. Adams, *Revue des Études Latines*, 67, 1989, 340–345; U. Schmitzer, *Gymnasium* 97, 1990, 577–578; Suomessa ei ole arvioi-tu julkisesti; *Rafaelin taide ja perintö. Kuva ja tulkin-ta*, (tulossa 2002).

3. Vrt. alan arvostetuimmassa aikakauskirjassa (*Gno-mon*) ”Moniäänisen muusan” arvostellut Catullukseen erikoistunut H. P. Syndikus kokosi arvionsa seuraava-sti: „So bleibt nach der Lektüre des Buches ein etwas zweispältiger Eindruck: Man erfährt manches über den historischen Hintergrund, über die Zeit und ihre Akteure, aber ich fürchte, dass die Verfasser bei ihrem Ver-such, einigen vielbehandelten Gedichten Catull eine noch unbekannte Sinngebung abzugewinnen, nicht das von Catull Gemeinte getroffen hat.” ”Eräs (ennen) tuntematon tulkinta”, joka ”die Verfasser.” arvoin mukaan on hyvän historian lähdetuntemuksensa avulla rakentanut, ei ehkä olekaan ”se (yksi) Catulluksen tar-coittama”, ”das von Catull Gemeinte”. Sama koski edellisen monografian arvostelua. Kun osoitin, että runo 4 voitiin ymmärtää ainakin kolmella eri tasolla, W. Hering haikkaili ”sen (yhden ja ainoan) sisällön” (”zum Inhalt”) perään.

Toiseksi kirjaimellisesti tulkittua runoutta on käytetty myös antiikin historian perustana, ja pohja voisi hyllyä.

Historioitsijalle ei riitä selvittää se, mitä sanotaan tai tehdään. Hänen pitää selvittää myös, mitä sanalla tai tekemisellä tarkoitetaan. Historiantutkimus on siksi vaativa ala, jossa positivistit eivät pärjää.

Onko historiantutkijana arvostamastani Sihvolasta tullut professorina positivistit? ■